

Son Morlà, de Santanyí.

Contracte d'amitges atorgat per Joan Valls de Padrines, senyor de Son Valls (Felanitx), a Joan Riera, amitjer, de Manacor, per Son Morlà, de Santanyí.

//f1.r//¹ El abaix firmat D(o)n Juan Valls, fill de D(o)n Salvador de la present vila de Felanitx, don a mitjas planas² a Vos, Juan Riera, de la vila de Manacor, el meu *predio* anomenat Son Morlà³, del terme de la vila de Santagni⁴, juntament ab las sorts que possiesch dins el terme de dita última vila y las casas y demás oficinas rústicas de dit *predio*, per temps de quatre anys que comensaran a contar el dia 8 del mes de setembre de *éste* any y *concluiran* en semblant dia del any 1843, baix los pactes sigüents.

1 Es pacte que dit amitjer ha de cultivar el referit *predio* a ús y costum de bon conrador, baix la pena de haver de pagar los perjudicis.

2 Es pacte que dit amitjer ha de cultivar cada any la rota⁵ nova que me reservo de ditas amitjas, donant li tres reyas⁶, *esto es*, duas de girar y una de sembrar; ha de grabetjar-la⁷ y batre-la y la paya serà seva.

---

¹ S'ha treballat a partir d'una fotocòpia, sense haver vist físicament el document original; per aquest motiu es folia suposant que l'original consta de dos plecs, amb un total de quatre fulls.

² És a dir, ordinàries, sense pactes desacostumats.

³ Contracció de «Çò d'en», que indica una possessió agrícola del nom que segueix; «çò d'en Morlà», en aquest cas. Es tracta d'una casa que s'ha conservat fins als nostres dies, encara que força reformada i convertida en una casa luxosa. En aquest moment (29-12-2005) està en venda, junt amb 24.000 m² de terra, per 2.045.000 €

⁴ Santanyí, actualment.

⁵ Tros de terra que un conrador cultiva dins un predi d'altri durant alguns anys, generalment pagant al propietari una porció convinguda del que hi cull; sol ésser terra prima o allunyada de les cases de possessió, i no podent-la conrar directament el propietari, la dóna a conrar a un altre a canvi d'algun benefici o del simple avantatge de tenir la terra roturada sense despeses pròpies. DCVB.

⁶ Relles, peça de ferro de l'arada que rotura la terra.

⁷ No es troba el mot al DCVB, però sembla que deu fer referència a agavellar la collita o, fins i tot, fer-ne garbes.

3 Es pacte que si jo, dit D(o)n Juan Valls, donaré algunas rotas del expresat *predio*, havem de percéber per igual el censal⁸ que feran per ditas rotas.

4 Que de ditas casas me reservo el *cuarto* del costat de la cuyna, el menjador y la torre.

5 Que lo amitjer ha de fer bons tots los estims⁹ axí de mobles de casa com de bestiar y demás arreus que rebrà a lo ingrés de estas amitjas; ab la condició que tot lo que ha de rèbrer estimat per dos *Peritos* nombrats per las parts, y en las oveyas el sen(y)or y lo amitjer posaran cada un sexante caps y tiraran per igual la *ganancia* o pèrdia, si ni hay-à.

6 Que lo amitjer tendrà obligació de cavar y esveyar¹⁰ cada dos anys, a ús y costum de bon conrador, los corrals de figueras de moro, y en ells sols podrà posar los porcells y no altra espècie de animals.

//f 1.v// 7 Que lo amitjer no podrà amprar més llen(y)a que la necesària per la casa y terra cremada¹¹ per el *predio*, ni podrà exténdrer paya ni fems fora del lloch, baix la pena de tres lliuras per cada vegada que contravingui *este* pacte.

8 Que lo amitjer tendrà obligació de mantenir el majoral¹² que jo, dit sen(y)or, enviaré a dit *predio* el temps de segar.

9 Serà obligació del amitjer entregar-me cada any un porch gras de dotse rovas¹³ per el dia de Tots Sants.

10 Per *ningún* temps podrà lo amitjer fer venda alguna sens consentiment del sen(y)or.

11 Serà obligació del sen(y)or pagar mitat del trabay de la terra cremada que se necessitarà per las terras de ditas amitjas, quedant a càrrech del amitjer tota la feyna de xercolar¹⁴ y metjencar¹⁵.

12 Serà càrrech del amitjer donar *fianza*¹⁶ per estas amitjas y estims, a satisfacció del sen(y)or.

13 Lo amitjer deurà fer per conte del sen(y)or, quant *éste* voldrà, sis dietas de carro¹⁷, y ha de portar a esta vila mitat del gra que se cullirà per la part del sen(y)or.

---

⁸ Renda.

⁹ Inventaris.

¹⁰ No es troba el mot al DCVB, però sembla que fa referència a esporgar, treure les parts més velles de les figueres de moro.

¹¹ Formiguer: barreja de cendres vegetals i terra, usats com a adob i corrector del pH.

¹² Representant del propietari, amb funcions de donar ordres als treballadors.

¹³ La rova mallorquina equival a 10,582 kg; per tant, el porc hauria de fer quasi 127 kg. No és un pes gaire gran per a un porc negre mallorquí, que poden fer 150 o fins i tot 180 kg, a les matances. El motiu és que se'l fava per a què estigui força gras, ja que la sobrassada requereix un 50% de greix, per a què no quedi eixuta.

¹⁴ Eixarcolar, treure les males herbes.

¹⁵ Magencar: entrecavar superficialment les plantes quan comencen a néixer o quan han estat transplanta-des. DCVB.

¹⁶ Vegi's al peu del document, l'afiançament que en fa l'avalista.

¹⁷ Tragines.

14 També va comprès en ditas amitjas la viña de dit *predio* que deurà cultivar dit amitjer, a ús de bon conrador, com és lleurar-la de duas reyas y cavar-la.

15 Que al temps de batrer, el parey menjarà el multo major¹⁸, *para cuyo* efecte el primer dia se ferà una batuda.

16 Que el sen(y)or y lo amitjer han de posar per igual el menjar que se ha de donar a los porcells y a los nadisos¹⁹.

17 Que lo amitjer no podrà tayar *ningún* abre de soca, baix la pena de deu lliuras per cada vegada.

18 Serà obligació del amitjer tenir ab la seva companyia al misatge²⁰ de la casa, anomenat el sen²¹ Baltazar y mantenir-lo de tot lo necesari, trabayant ell a favor del mateix amitjer.

//f2.r// 19 Que lo amitjer podrà posar-hi, estimat, una poltra, duas eguas y tres someras, y se partirà per igual entre ell y el sen(y)or la *ganancia* o pèrdua si ni hay-à.

20 Que tant el sen(y)or com lo amitjer podran menjar favas tendras de las que hay haurà en el lloch.

21 Que a la surtida de las amitjas deurà *entregar* lo amitjer tot el payús²² de la era y el de la estable de las eguas, com també deurà dexar tota la paya que hay haurà en el lloch.

Y present a tot lo referit el dit Juan Riera accepta ditas amitjas baix los pactes expresats, que promet cumplir puntualment, obligant *para ello* tots los seus béns presents y futurs. Y para que consti ahont *convenga* feim el present, ésent presents per testimonis D(o)n Jaume Vidal y D(o)n Cosme Gayà, y lo firm jo, dit Valls y un testimoni per no saber-ne dit amitjer, en Felanitx, a 15 maig de 1839.

Estim del sen(y)or que reb lo amitjer dia 11 setembre de 1839.

Quatre bous estimats.....	192 lliures .. 10 sous
Duas eguas y una poltra.....	400 lliures .....sous
Sis someras y una ruca	280 lliures .....sous
Sexante oveyas y dos moltons, las oveyas a 4 lliures, 10 sous y los moltons a 10 lliures	290 lliures .....sous
Vuyt trutjas a 8 lliures	64 lliures .....sous
Un carro de roda buida ²³ ab una estora, jou y portella ²⁴ , estimat.....	115 lliures .....sous

¹⁸ No s'ha trobar el mot «multo», encara que pel context s'entén què vol el pacte: que el parell menjarà de la pròpia collita.

¹⁹ Nadissos, nadons de quadrúpede.

²⁰ Missatge: mosso, jornalera agrícola.

²¹ Tractament de respecte que es donava als homes d'edat.

²² Pallús, residu que resta després de treure'n el gra i la palla llarga.

²³ Roda amb raigs.

²⁴ Post llevadissa que es posa verticalment de banda a banda d'un carro o carretó, a la part de davant i a la de darrera, per impedir que la càrrega caigui. DCVB.

Una bastimenta²⁵ del dit, bona y rebedora
 //f 2.v// 198 carretadas de fems y un femer,
 calculat 45 carretadas, que tot suma 243
 carretadas a 10 sous, 6 diners, valen..... 127 lliures 11 sous 6²⁶
 El sementer²⁷ de goret²⁸ de ne²⁹ Veya que
 són 22 corteradas, *esto es*, cinch de duas
 reyas y 17 de tres reyas a 35 sous per
 corterada, cada reya val ..... 106 lliures .. 15 sous
 Ne Gramet y se³⁰ Sort, que son vuyt
 corterades de goret, 4 de duas reyas y 4
 de tres a dit preu, val..... 35 lliures ..... sous
 Uns ganxos³¹ de ganxetjar³², estimats ..... 22 lliures ..... sous
 Un cavall, estimat ..... 50 lliures ..... sous
 Un ca de bestiar³³, bo y rebedor

Mobles

Cinch portadoras de carro y tres sistas³⁴, tot usat.
 Cinch carretadas de paya que li ha de *entregar* lo amitjer en este any, y vint y quatre
 lliuras en diner que han calculat valia mitat de la de Son Vives.
 Un banch dins la cuyna, bo y rebedor.
 4 aufabias³⁵ y cinch de mitjanseras, bonas y rebedoras.
 Una olla colera³⁶ y una ferrada de mun(y)ir, tot bo y rebedor.
 Nou posts regulars per a posar formatge.
 Una prensa de formatjar.
 Una pica gran de posar xuya³⁷ y altra petita per posar sal, *ambas* de padren(y) de San-
 tagni³⁸.
 Uns carnadors³⁹ ab telas novas y lo demés *mediano*.
 Una pastera bona y rebedora, ab cuberta sens gaufons⁴⁰.
 Dos fan(y)adors⁴¹, bons y rebedors.

²⁵ Aparell per ampliar la capacitat de càrrega d'un carro, quan tragina materials lleugers.

²⁶ 6 diners.

²⁷ Cada part d'una terra de conreu, que se sembra d'una planta determinada. DCVB.

²⁸ Guaret: terra de conreu llaurada i encara no sembra.

²⁹ Na (pronom personal femení).

³⁰ Únic article salat que surt a tot el text, ja que forma part del topònim.

³¹ Instrument agrícola consistent en una barra de ferro que serveix d'eix a una sèrie de rodes estrellades també de ferro, muntada sota un bastiment de fusta al qual s'enganxa un animal, i arrossegant l'aparell damunt el sembrat fan remoure i estovar la terra (Felanitx, Santanyí). DCVB.

³² Entrecavar amb els ganxos, segons el DCBV.

³³ Ca de pastor.

³⁴ Cista: tapadora bombada, d'espert, que serveix per a tapar les portadores plenes de raïm o els coves i altres recipients plens de fruita. DCBV.

³⁵ Alfàbies, recipients grans de terracota.

³⁶ Olla colera: recipient de forma semblant a una alfàbia, amb quatre anes al voltant de la boca, dins el qual es fa el formatge (Mall., Men.) DCVB.

³⁷ Xulla, cansalada. Es posava en una pica, coberta de sal, a fi degotés.

³⁸ Pedreny de Santanyí, avui conegut com «marès de Santanyí», pedra calcarenita oolítica, de gra molt fi i blanc. La glosa una quinteta que diu: «Som de bona calidat / bé es coneix que res me manca / tenc es gra menut i fi / jo som llisa i forta i blanca / som pedra de Santanyí.

³⁹ Carners, armariets amb carcassa de fusta i recoberts de tela, per guardar carn fora de l'abast dels insectes.

⁴⁰ Galfons, frontisses.

Una post per posar pa, usada, y una pala de forn, regular.
 //f 3.r// Una taula de pa, bona y rebedora.
 Una empeladora de picar pebre⁴², bona y rebedora.
 Una tapa de forn, regular.
 Un capolador per carn.
 Cinch caserolas vineras⁴³, 4 cercoladas de ferro, de uns 3 o 4 curtins⁴⁴ cada una, y la altra ab cèrcols de fust y 4 de ferro, de uns 6 curtins, totas bonas y rebedoras.
 Un buidadó de aram ab manech de fust, bo y rebedor.
 Una pica de padren(y) de Santagni per posar vi, ab son afollador⁴⁵ de fust, bo y rebedor.
 Duas picas per rentar, bonas, una gran y altra més petita.
 Un poal de aram regular ab llatra⁴⁶, per treurer aigo de la cisterna, y una corda de espart per lo mateix.
 Una taula de ausina⁴⁷, usada.
 Quatre cadiras baxas, sens respatla.
 Dos banchs ab respatla usats, bons y rebedors.
 Quatre gerras grans.
 Una rustidora de aram per porcellas, bona y rebedora, de pes de set lliuras y mitja.
 Uns ganxos de ferro, ab mànech de fust⁴⁸, per parar paya.
 Quatre estacas de ferro ab duas cordas de espart y duas travas⁴⁹ de lo mateix.
 Duas tragas⁵⁰ ab sos axangués⁵¹ de cuyro, bo y rebedor.
 Set reyas⁵² bonas y rebedoras, de pes de setanta lliuras.
 Nou aradas, bonas y rebedoras.
 Tres jous per lleurar parey, ab duas armellas⁵³ de ferro cada un.
 Dos jous per lleurar bous, bons y rebedors, y un de usat.
 /f 3.v// Un jou de bous per carro, bo y rebedor.
 Una olla de terra per empegar, ab un sen(y)ador de ferro, per las oveyas.
 Dos garrots de corretjadas de lleurar, ab sos restells de ferro⁵⁴, corrents.
 Una traga, bona y rebedora.
 Dotse fexos de càrritx⁵⁵, regular.

---

⁴¹ Fenyedor: post que té devers un metre de llargària per dos palms d'amplada, i que es posa plana damunt la pastera per a fenyar-hi els pans o coques. DCBV.

⁴² Es refereix sens dubte a pebrot (*Capsicum annuum*), el qual es mol, un cop assecat al sol, per obtenir el pebre vermell, anomenat «pebre bord», a Mallorca, per oposició al «pebre bo» (*Piper nigrum*).

⁴³ Encara que no es troba com a tals, podrien ser recipients d'alambí.

⁴⁴ Quartí: mesura de líquids, equivalent a 26,67 l.

⁴⁵ Recipient de fusta en forma de pastera, que té per sòl unes barres travesseres i posts amb reixeres i que serveix per trepitjar-hi raïm. DCVB.

⁴⁶ Podria ser corrupció de «llata», mot tan polisèmic que es fa difícil de dir altra cosa que es deu referir a la nansa de l'atuell.

⁴⁷ Alzina.

⁴⁸ Segurament, devia ser una eina semblant a un rampí.

⁴⁹ Cordes per travar les potes dels animals.

⁵⁰ Traiga: anella de fusta o de ferro que va penjada per l'aixanguer a la part central del jou, i dins la qual passa i se subjecta l'espigó de l'arada o del carro. DCVB.

⁵¹ Aixanguer: fermall per subjectar l'espigó de l'arada o del carro al jou. DCVB.

⁵² Rella: peça de ferro tallant per un cap i amb mànec o cua per l'altre, pel qual se subjecta al dental de l'arada, i serveix per a penetrar dins la terra i obrir els solcs. DCVB. Segurament es fa constar el pes, degut al gran desgast per l'ús que pateixen.

⁵³ Armella: peça de metall o d'altra matèria dura, en forma d'anell, que serveix per fer forta la unió de dues coses enrevoltant-les. DCVB

⁵⁴ Paleta de ferro fixada a l'extrem de l'agullada que serveix per a netejar la rella de l'arada quan s'hi adhereix terra. DGEC

Quatre carretons de bàtrer, bons y rebedors.
Nou picarols de oveyas, bons y rebedors.
Duas esquellas y duas mitjas per bestiar gros.
Dotse gallinas y un gall, y además deurà lo amitjer entregar cada ayn(y) al Señor, sis gallinas y sis pollastres.
Una escala de la païsa⁵⁶ ab 18 escalons, cruxida⁵⁷ a una part.
Un llit de ausina, bo y rebedor.

//f 4.r// Estims del amitjer

Cinch bous estimats	155 lliures	sous
Duas eguas y una poltra, ab dos mulats	355 lliures	sous
Duas someras y una ruca estimadas totas tres	120 lliures	sous
Sexante oveyas a 2 lliures 15 sous y dos moltos a 5 lliures s valen	175 lliures	sous
Quatre porcastas ⁵⁸ y un verro	30 lliures	sous

En la vila de Felanitx a tretse octubre de mil vuyt-cents trenta y nou. El amitjer Juan Riera, en cumpliment de lo acordat en el pacte 12 del antecedent auerà⁵⁹, presenta per fiador Juan Galmés, fill de Llorens y de Antonina Munar, de la vila de Manacor, el qual digué que se constituya per tal fiador al expresat Juan Riera y que se obligava a tot quant quedava obligat *éste* en virtud del antecedent auerà, par a lo qual subjectava tots los seus béns presents y futurs. A tot lo qual foren testimonis D(o)n Cosme Gayà y Antoni Roselló, de esta vila visins, y lo firmà dit fiador de la seua mà ab un testimoni, per no saber-ne el dit Riera.

Transcripció: Joan – Antoni Ferran Sol.
Matadepera, desembre del 2005.

---

⁵⁵ Planta tèxtil de la família de les arundinàcies (*Ampelodesmos tenax*), i també vencills per fermar garbes fets d'aquest planta.

⁵⁶ Pallissa, lloc per a la palla.

⁵⁷ Esquerdada.

⁵⁸ Porcastres, femelles joves de porc, destinades a reproducció.

⁵⁹ Albarà: a Mallorca, sinònim de contracte de cessió. En general, document acreditatiu d'un fet.